

Міністерство культури та інформаційної політики України
Харківський національний університет мистецтв
імені І.П. Котляревського

Виконавсько-музикознавчий факультет
Кафедра композиції та інструментування

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

для проведення самостійної роботи з дисципліни

ЧИТАННЯ ОПЕРНО-СИМФОНІЧНИХ ПАРТИТУР

для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

спеціальності 025 Музичне мистецтво

фахової профілізації «Оперно-симфонічне диригування»

Харків, 2024

Методичні рекомендації для проведення самостійної роботи з дисципліни «Читання оперно-симфонічних партитур» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: спец. 025 – Музичне мистецтво / уклад. В. О. Богатирьов ; Харків. нац. ун-т мистецтв імені І. П. Котляревського. Харків, 2024. 8 с.

Рецензенти:

ЩЕТИНСЬКИЙ О. С. – старший викладач кафедри композиції та інструментування ХНУМ імені І. П. Котляревського, доктор філософії

САВЧЕНКО Г. С. – завідувач кафедри композиції та інструментування ХНУМ імені І. П. Котляревського, кандидат мистецтвознавства, доцент

ГАЙДЕНКО І. А. – завідувач кафедри оркестрових інструментів Харківської державної академії культури, кандидат мистецтвознавства, доцент

Методичні рекомендації для проведення самостійної роботи з дисципліни «Читання оперно-симфонічних партитур» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 025 «Музичне мистецтво» покликані надати послідовність дій, необхідних при опануванні оркестрових та вокально-оркестрових партитур, і виконанні на їх фортепіано

Укладач:

БОГАТИРЬОВ В. О. – викладач кафедри композиції та інструментування

Методичні рекомендації розглянуто та схвалено на засіданні науково-методичної ради ХНУМ, протокол №8 від «7» червня 2024 р.

ЗМІСТ

Вступ.....	4
1. Підготовчий етап до читання партитур.....	5
2. Адаптація до гри на фортепіано оркестрових і вокально-оркестрових партитур.....	6
3. Джерела.....	7

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Читання оперно-симфонічних партитур» входить до переліку обов'язкових навчальних дисциплін професійної та практичної підготовки здобувачів освітньо-професійної програми «Хорове та оперно-симфонічне диригування» фахової профілізації «оперно-симфонічне диригування». Її метою є опанування навичками читання партитур, вміння аналізувати структурні елементи партитури та адаптувати її до виконання на фортепіано. Дисципліна є важливою для набуття фахових компетентностей оперно-симфонічного диригента, оскільки при опрацюванні партитури візуальне ознайомлення із нотним текстом є недостатнім. Технологічний аналіз твору і його програвання на фортепіано сприяють глибшому розумінню музики.

Метою цих Методичних рекомендацій є опанування партитурним текстом за певним алгоритмом (у тому числі за допомогою гри на фортепіано) під час самостійної роботи студента. Під час аудиторного заняття викладач надає методи аналізу та окреслює коло технічних прийомів, які дозволяють відтворити твір на фортепіано. Оскільки неможливо детально опрацювати усі аспекти на занятті, самостійна робота є запорукою набуття знань про типи оркестрової фактури та методи її викладу, різновиди музичних ключів і транспональних інструментів, техніко-виразові можливості оркестрових груп і окремих інструментів, а також відточування навичок, необхідних для визначення усіх елементів оркестрової фактури, їх взаємодії та взаємозв'язків, методів перетворення оркестрової фактури у фортепіанну.

1. Підготовчий етап до читання партитур

Перед грою на фортепіано наданої викладачем партитури необхідним є розгляд інструментального складу, форми твору, його фактури і розподілу оркестрових функцій. Пропонується проводити підготовчий аналіз у такій послідовності:

1) визначення жанрової і стильової приналежності твору. Ці параметри можуть спрогнозувати інструментальний склад, форму та/або тип фактури. В деяких випадках склад оркестру орієнтує на правильне визначення стильової епохи. Проте необхідно розуміти, що він не може бути єдиним визначальним параметром, оскільки є відмінним у різних жанрах і у творчості конкретних композиторів.

2) визначення складу оркестру відбувається за такими критеріями: а) розподіл інструментів на групи; б) перелік транспональних інструментів, особливості транспонування; в) наявність або відсутність додаткових інструментів (ударних, щипкових, клавішних); г) особливості читання тексту в різних ключах;

3) визначення типів оркестрової фактури: 1. унісон/октава або багатоктавне тутті (мелодія викладена в одному/декількох або усіх голосах); 2. гомофонна (мелодія – бас – мелодико-гармонічний супровід); 3. поліфонічна (кілька рівноправних мелодій у різних голосах); 4. мішана (самостійні тематичні елементи у різних голосах). Ідентифікуючи фактуру слід враховувати звуковисотну і ритмічну відмінність або подібність тематизму, динамічні відтінки, виклад інструментальних або вокальних партій;

4) визначення форми твору. Звертається увага на тематизм, гармонію, фактуру та оркестрування, оскільки вони дозволяють розмежувати розділи форми. Наприклад, проведення головної теми відбувається однією комбінацією інструментів, початок нового розділу – іншою, а у кульмінаціях застосовуються всі або їх переважна більшість інструментів. В окремих випадках на розподіл всередині структури вказують знаки репризи, вольти, або текстові позначки (на кшталт «trio», «da capo»);

5) характеристика текстових позначень – темпу, динамічних відтінків,

характеру виконання;

б) огляд знаків артикуляції, мелізмів, технічних прийомів. Їх трактування відрізняється у різних інструментів, що необхідно зобразити у подальшому виконанні на фортепіано.

2. Адаптація до гри на фортепіано оркестрових і вокально-оркестрових партитур

При виконанні «з листа» оркестрової або вокально-оркестрової партитури необхідно означити виконавську стратегію. Загальні рекомендації щодо неї є такими:

1) увага зосереджується лише на найголовніших елементах фактури – мелодії, басу і гармонічному супроводі. Зручність виконання є головним фактором їхнього розподілу між руками;

2) залежно від зручності гри, акорди або педалі у супроводі можуть братися як лівою рукою (наприклад, разом із витриманим або помірним за ритмом басом), так і правою (при активізації руху басового голосу). Фігурації, зазвичай, зосереджуються у лівій руці, крім випадків з помірною за темпом мелодією і швидким басом. Мелодичні контрапункти виконуються обома руками, з можливістю переходу від однієї руки до іншої;

3) октавні дублювання відтворюються на фортепіано за потреби;

4) регістрове положення головних елементів зберігається, проте зміна оркестрування спонукає до зміни регістрів (наприклад, після гри партії скрипок у першій-другій октавах, партії гобоїв чи флейт граються у другій-третьій октавах);

5) широке розташування голосів у партитурі при грі змінюється на більш зручне вузьке. У такому випадку звуки гармонії збираються в акорд;

6) при насиченій оркестровій фактурі слід збільшити розрив регістрів між правою та лівою руками і застосувати праву педаль фортепіано;

7) поступове збільшення гучності обумовлює активне використання правої педалі. Зменшення гучності досягається зняттям правої педалі із наступним натисканням лівої. При зміні динаміки на витриманих нотах дозволяється використовувати тремоло однією або обома руками.

8) педалі фортепіано мають різне трактування: права педаль подовжує витримані звуки гармонії, дає більшу гучність, створює ефект тембрової зміни, імітує загальнооркестрове звучання; ліва педаль зменшує гучність і дає тембровий контраст на протигагу правій педалі і без педальної гри взагалі.

9) імітація оркестрових ефектів: струнне піцикато (гра пальцями) виконується як стакатіссімо; повільне глісандо грається як хроматична гама, швидко не виконується; флажолети переносяться у вищі регістри (третья-п'ята октави); тремоло восьмими і шістнадцятими (з однією і двома рисками на штилі) тривалостями можна виконати репетиціями; швидко тремоло на одній ноті замінюється на тремоло октави;

10) при грі партитур з вокальними голосами або хором увага зосереджується на їхніх партіях. У такому випадку менш значимі елементи фактури опускаються, виконується лише супровід.

Передача сутності оркестрового твору зі збереженням його характерних ознак є головним завданням при читанні партитур. Проте варто розуміти, що відтворити усі елементи оркестрового твору засобами фортепіано неможливо.

3. Джерела

Наукові джерела

1. Клебанов, Д. (2019). *Лекції з інструментування*: навч. посіб. Ред. і доп. Турнеєв С., пер. Романюк І. Харків: «Естет Принт».
2. Котонський, В. (1971). *Ударні інструменти в сучасному оркестрі*. Переклад з польської Л. Грабовського. Київ, Музична Україна.
3. Adler, S. (2002). *The study of orchestration*. 3rd ed. New York: Norton.
4. Casella, A.; Mortari, W. (2004). *The Technique of Contemporary Orchestration*. Translation with Contemporary Applications by T. V. Fraschillo. Milan: Ricordi.
5. Forsyth, C. (1982). *Orchestration*. 2d ed. New York: Dover.
6. McKay, G. F. (1969). *Creative Orchestration*. 2d ed. Boston: Allyn and Bacon.
7. Piston, W. (1969). *Orchestration*. London: Victor Gollancz LTD.

Рекомендовані до гри партитури

1. В. Барвінський. Українська рапсодія.
2. Б. Барток. опера «Замок герцога Синя Борода», Концерт для оркестру Sz. 116, «Румунські народні танці» Sz. 68;
3. Й. С. Бах. Оркестрові сюїти BWV 1066–1069.
4. Г. Берліоз. «Фантастична симфонія» ор.14, сцени з опери «Бенвенуто Челліні»;
5. Л. ван Бетховен. Струнні квартети 1–16, Симфонії № 1-9.
6. Ж. Бізе. Увертюра і сцени з опер «Кармен», сюїта «Арлезіанка».
7. К. М. Вебер. Увертюра з опери «Евріанта»
8. Й. Гайдн. Струнні квартети, симфонії № 89, 90, 99, 100, 102, 103, 104.
9. Е. Гріг. Оркестрові сюїти «Пер-Гюнт».
10. К. Дебюссі. Струнний квартет. Фрагменти з опери «Пеллеас і Мелізанда»
11. А. Дворжак. Серенада для струнного оркестру ор.22., Симфонії №7-9;
12. Б. Лятошинський. Симфонії № 1-3, Симфонічна поема «Гражина»;
13. Ф. Мендельсон-Бартольдї Симфонії №1-5; Увертюри «Сон у літню ніч» ор. 61, «Гебриди» ор.26;
14. В. А. Моцарт. Симфонії №25-41, Дивертисменти для струнного оркестру; фрагменти з опер «Весілля Фігаро», «Так чинять усі» «Чарівна флейта»;
15. Г. Перселл. Сцени з опери «Дідона та Еней»
16. Дж. Пуччіні. Фрагменти з опер «Тоска», «Турандот», «Богема»
17. Л. Ревуцький. Симфонії № 2. Увертюра до опери М. Лисенка «Тарас Бульба».
18. Дж. Россіні. Увертюра і сцени з опери «Вільгельм Телль».
19. Г. Форе. Реквієм.
20. Г. Холст. Симфонічна сюїта «Планети» ор.32., «St. Paul Suite» для струнних.
21. Ф. Шуберт. Струнні квартети №12-14. Симфонії №4, 5, 6, 8, 9.
22. Р. Штраус. Фрагменти з опер «Саломея», «Кавалер рози».